

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

**Тема 1. Сучасні підходи до визначення поняття
«соціальна робота». Соціальна робота в Україні**

- 1. Визначення та основні поняття соціальної роботи.**
- 2. Соціальна робота в Україні**

1. Визначення та основні поняття соціальної роботи.

Резолюцією № 67, прийнятою Радою Європи, **соціальна робота** визначається як:

«професійна діяльність, спрямована на сприяння кращій адаптації індивідів, сімей та груп до соціального середовища, в якому вони проживають, та розвитку самоповаги та самовідповідальності людей».

Сучасне розуміння соціальної роботи передбачає розгляд даного феномену в таких аспектах:

- 1) як складне соціальне явище, модель, за допомогою якої суспільство виконує функції збереження та відтворення людини;
- 2) як соціально спрямована наука, що має свій об'єкт, предмет, закономірності, принципи та методи дослідження;
- 3) як професійна діяльність, пов'язана із наданням конкретних видів допомоги різним групам населення при вирішенні їх проблем;
- 4) як комплекс навчальних дисциплін, засвоєння яких повинно складати основу формування професійної самосвідомості визначених фахівців.

Аналіз основних понять соціальної роботи.

У навчальному посібнику за ред. І.Д. Зверєвої та Г.М. Лактіонової, виділено **три** групи понять соціальної роботи:

– **запозичені** – поняття і категорії не специфічні для теорії соціальної роботи, оскільки визначені ними явища і процеси вивчаються іншими науками.

Сюди автори відносять такі: **соціум, соціальне середовище, соціальні відносини, соціалізація, соціальна активність, соціальне виховання та ін.**

– **загальні** – поняття та категорії, які належать переважно, до теорії соціальної роботи, але використовуються також і в інших галузях знань.

До цієї групи відносяться поняття: **соціальна реабілітація, соціальна адаптація, соціальний захист, соціальний інститут, соціальна діагностика, соціальне інспектування та ін.**

– **специфічні** – поняття та категорії власне теорії соціальної роботи, які виражають її сутнісний аспект, відображають конкретні способи прояву її сутнісного аспекту, характеризують її якісний стан.

До специфічних понять, що утворюють цю групу, належать: **соціальний працівник, соціальний педагог, соціальне обслуговування, соціальний супровід, соціальне страхування, волонтерський рух та ін.**

2. Соціальна робота в Україні

Характеризуючи особливості соціальної роботи в Україні, потрібно враховувати, що до недавнього часу розвиток України був пов'язаний з розвитком СРСР.

Соціальна робота як суспільне явище характерне людській громаді з моменту її існування: в усі часи люди надавали одне одному допомогу (милосердя, піклування, благодійність тощо).

Українці завжди відрізнялись культивуванням почуття родини, громади, поваги до старших, співчуттям до немічних та кволих.

Важлива особливість вітчизняної сучасної соціальної роботи – врахування традицій минулого, цінностей українського суспільства, досвіду педагогічної, виховної, благодійницької діяльності тощо.

Другим важливим чинником розвитку соціальної роботи в Україні є те, що **становлення даного виду діяльності здійснюється:**

- внаслідок змін **суспільно-економічної формації** (відхід від соціалістичної до капіталістичної форми виробництва),
- на основі **реформування** держави взагалі та існуючої системи соціального забезпечення, захисту зокрема.

Маємо труднощі, які характеризують будь-які реформи, перехідні періоди, зміни:

не відпрацьована нормативна база, немає чіткої структури соціальних інституцій, відсутні чіткі орієнтири соціальної політики за наявності великої кількості соціальних проблем у населення.

Ще одна особливість сучасної соціальної роботи:
недостатній рівень кваліфікації та професійності серед соціальних працівників різних сфер.

Йдеться не лише про рівень освіти та освіченості фахівців.

Внаслідок відсутності чіткої концепції соціального розвитку та певної нестабільності в державі, перед соціальними працівниками постають досить важкі завдання:

- вони вимушені одночасно налагоджувати ефективну систему соціального захисту (без належного концептуального забезпечення),
- швидко засвоювати нові для них (і такі, що часто змінюються) види та форми діяльності,
- витримувати значні фізичні та моральні навантаження (внаслідок постійного збільшення клієнтів соц. служб).

За таких умов теорія соціальної роботи дуже відірвана від практики, і соціальні працівники змушені власноруч (методом спроб і помилок) розробляти відповідну методологічну та методичну базу для вирішення проблематики громадян.

Важливо чітко розробити систему функціональних стандартів діяльності соціальних працівників в Україні, чітко виписавши їх функції та методи роботи в залежності від професійних завдань.

Ще однією особливістю соціальної роботи в Україні є **невизначеність її теоретико-методологічних меж.**

Не до кінця вирішені такі питання:

- співвідношення соціальної роботи та соціальної педагогіки;
- визначення та взаємозв'язки понять соціального захисту, соціального забезпечення та соціальної допомоги;
- визначення пріоритетної моделі соціальної роботи та ін.

Вважається, що для розвитку даного виду діяльності та науки є виділення її в окрему галузь знань, так, як це зроблено за кордоном – різні галузі соціальної роботи об'єднані загальним напрямком – соціономія.

Таким чином, соціальна робота як наука та професія перебуває у стадії формування, регламентації, визначення понятійно-категоріального апарату та нормативного забезпечення.

Ці процеси повинні регулюватись на державному рівні, оскільки значення цього виду діяльності на сучасному етапі розвитку українського суспільства дуже важливе.

Тема 2. Актуальність проблем соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства

- 1. Найбільш актуальні соціальні проблеми Українського суспільства**
- 2. Категорія змін в аспекті соціальної роботи**
- 3. Об'єкти соціальної роботи**
- 4. Суб'єкти соціальної роботи**

1. Найбільш актуальні соціальні проблеми Українського суспільства

На думку Т. Семигіної «проблемами для України кінця ХХ початку ХХІ сторіччя стали:

- зростання рівня правопорушень, зокрема серед підлітків та молоді;
- зростання кількості хворих на наркоманію та токсикоманію; порушення захворюваності на венеричні хвороби;
- стрімке зростання кількості людей, що живуть із ВІЛ/СНІД;
- поява біженців, шукачів притулку та мігрантів;

-
- проблема переселення кримських татар;
  - переселенців із зон, що постраждали внаслідок аварії на чорнобильській АЕС;
  - нуклеаризація та малодітність сімей;
  - порушення природної структури сім'ї, що складалась віками, і створення різних типів, переважно неповних сімей;
  - занепад моногамної сім'ї та ін.

У свою чергу ці проблеми спричинюють нові труднощі, які ведуть до:

- появи бездоглядних дітей та підлітків,
- девіантної поведінки,
- активізації негативного середовища неблагополучних сімей тощо».
- демографічні проблеми (постарішання населення, зниження народжуваності, підвищенні показників смертності та ін.),
- труднощі у зв'язку з втратою заощаджень громадян внаслідок інфляційних та інших економічних процесів,
- явне та приховане безробіття,
- зниження рівня доходів,
- різке розшарування суспільства та ін.

Серед найбільш актуальних соціальних проблем **сьогодення** в Україні найчастіше називаються проблеми:

- бідності,
- малозабезпеченості,
- безробіття,
- недостатнього рівня соціальної захищеності цілої низки громадян (людей з функціональними обмеженнями, людей похилого віку, представників національних меншин, молоді тощо),
- міграційні та етнічні проблеми,
- сирітство,
- безпритульність,
- узалежнена поведінка та ін.

Наведений вище перелік проблем є актуальним лише для українського суспільства?

Проблеми соціальної роботи дозволяють виявити та скоригувати шляхи, напрямки та перспективи розвитку країни як соціальної держави.

Соціальна робота є тим інструментом, завдяки якому відбувається впровадження соціальної політики.

Значення цього виду діяльності полягає не лише в окресленні та вирішенні соціальних проблем населення, але й у можливості побудови України як **соціальної та як держави загального добробуту.**

2. Категорія змін в аспекті соціальної роботи

Згідно загальноновизнаного визначення соціальної роботи, сформульованого Міжнародною Асоціацією соціальних працівників, **особи, що займаються цим видом діяльності, заохочують соціальні зміни, вирішення проблем у людських стосунках..., виступають агентами змін у суспільстві, а також у житті людей, сімей та громад, яким вони послугують.**

Даний вид професійної діяльності спрямований на надання допомоги та послуг особам (чи групам осіб), що мають певні проблеми, у поліпшенні їх скрутної життєвої ситуації. Інакше кажучи, дії соціальних працівників та їх клієнтів повинні мати на меті досягнення **певних змін**

Поняття **«соціальні зміни»** використовується для підкреслення різноманітних зрушень, що відбуваються упродовж певного часу всередині соціальних систем та у взаємовідносинах між ними, а також у суспільстві в цілому.

Виділяються чотири основних види соціальних змін:

1. Структурні соціальні зміни – ті, що стосуються структури різноманітних соціальних утворень (сім'ї, професійної групи, класу, нації тощо) та соціальних інститутів (держави, системи освіти, науки і т.д.).

2. Зміни в соціальних процесах (процесуальні) – ті, що можна спостерігати в сфері соціальних взаємин і взаємовідносин між різними спільнотами, суспільними структурами та особистістю. Це – відносини солідарності, напруження, конфлікту, рівноправності, підлеглості тощо.

3. Функціональні соціальні зміни стосуються функцій окремих соціальних систем, інституцій, організацій, їх ролі у суспільному існуванні.

4. Мотиваційні соціальні зміни стосуються змін у духовній сфері, сфері мотивації індивідуальної та колективної діяльності і зачіпають передусім трансформації цінностей, норм, ідеалів, цілей та ін..

Отже, в соціальній роботі поняття змін є доволі значимою категорією, яка може бути охарактеризована за деякими критеріями:

- **За напрямком зрушень та результатами** (позитивні, негативні, контрольовані, стихійні).
- **За факторами, що сприяють або зашкоджують змінам** (вплив оточення, особистісні особливості, ставлення до ситуації тощо).
- **За типами та видами змін** (прогресивні, регресивні, очікувані, неочікувані, керовані, неконтрольовані тощо).
- **За їх рівнями** (зміни на рівні суспільства, групи, особистості, близького оточення людини та ін.).
- **За тривалістю та стадіями** (початкові, тривалі, короткочасні, пролонговані, перманентні та ін.).
- **За ставленням людини до означених результатів, значимістю їх для життєвого шляху особистості та ін.**

3. Об'єкти соціальної роботи

Об'єкти соціальної роботи на такі групи:

- соціально-незахищені групи;
- маргінальні групи;
- люди з відхиленнями у поведінці.

Практично об'єктами соціальної роботи виступають:

- люди похилого віку,
- люди з функціональними обмеженнями,
- люди, що втратили годувальника,
- діти-сироти, безпритульні, біженці, мігранти, безробітні, малозабезпечені, діти та молодь з девіантною поведінкою, uzалежнені особи, неблагополучні сім'ї, жінки, що потерпіли від насильства та ін.

4. Суб'єкти соціальної роботи

Згідно класифікації, представленої в певних навчальних посібниках суб'єкти соціальної роботи можуть бути поділені на такі групи:

1. Організації, установи, соціальні інститути суспільства.
2. Громадські, добродійні організації, фонди різного профілю, приватні соціальні служби тощо.
3. Люди, котрі виконують функції соціального працівника як професіонали чи на громадських засадах.
4. Викладачі, а також ті, хто сприяє формуванню знань, умінь і навичок.
5. Ті, хто займається дослідницькою діяльністю у соціальній сфері.

Так, за критерієм рівня діяльності автори розрізняють такі організації:

- 1. Міжнародні** (Міжнародна організація праці, Дитячий фонд ООН та ін.), діяльність яких поширюється на міжнародний простір.
- 2. Загальнодержавні** (Міністерство праці та соціальної політики, Державний центр соціальних служб для молоді та ін.).
- 3. Регіональні** (територіальні центри обслуговування одиноких непрацездатних громадян, управління праці та зайнятості населення та ін.).

За критерієм організаційних рівнів діяльності соціальних інституцій розрізняють:

- 1. Розробка політики та планування**, окреслення меж служб (Верховна Рада і місцеві ради народних депутатів, Адміністрація Президента, Кабінет Міністрів).
- 2. Забезпечення** всебічності та широкого територіального охоплення механізмів для організації та функціонування служб (міністерства і відомства).
- 3. Створення системи, управління** цією системою, розв'язання певного кола проблем (Державний центр зайнятості, Державний центр соціальних служб для молоді).
- 4. Розв'язання проблеми як окремої ситуації** (робота професіоналів – соціальні працівники, правники тощо).
- 5. Розв'язання проблеми як вимоги** (інформаційні, консультативні служби, відділи, які визначають суть проблеми і направляють клієнтів до відповідних фахівців).

Тема 3. Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи

1. Функції та класифікація моделей соціальної роботи

1.1 Соціолого-орієнтовані моделі

1.2. Психолого-орієнтовані моделі

1.3. Комплексно-орієнтовані моделі

1. Функції та класифікація моделей соціальної роботи

Основними функціями будь-яких соціальних моделей є:

- поглиблене пізнання діючих систем, об'єктів;
- визначення основних параметрів, шляхів подальшого вдосконалення;
- проведення порівняльного аналізу оригіналу та моделі, виявлення якісних характеристик.

Моделювання виконує також і важливі евристичні функції:

- за допомогою його можна виявляти негативні тенденції,
- визначати позитивні шляхи вирішення проблем,
- пропонувати альтернативні варіанти тощо.

Модель соціальної роботи – це набір методик та технологій, які базуються на певній теорії, а також дозволяють вирішувати певні групи проблем різного походження.

Теорії та моделі соціальної роботи більшість науковців умовно поділяють на такі групи:

- соціолого-орієнтовані;
- психолого-орієнтовані;
- комплексні теорії та моделі.

1.1 Соціолого-орієнтовані моделі

До соціальних моделей серед інших відносять:

- моделі життя екологічної теорії;
- соціально-радикальну модель;
- марксистську модель та деякі інші

“Моделі життя” екологічної теорії

Суспільна сутність людини визначає той факт, що великою мірою її оточення визначає наявність причин до виникнення ряду соціальних проблем.

Для вирішення проблем людей соціальному працівникові часто доводиться:

- виявляти ті зовнішні фактори та умови, що призводять до негараздів;
- віднаходити механізми ефективної адаптації клієнтів до нового середовища;
- навчати підопічних набувати самостійно адаптивних навичок.

Соціально-радикальна модель. В основі цієї групи моделей лежать різноманітні форми захисту та —наділення повноваженнями, розвитку самосвідомості представників різних соціальних груп.

Модель розвивається як частина руху за права людини, оскільки відповідальність за соціальні зміни перекладається нібито на самого клієнта, права якого мають бути захищені державою.

Для дієвої реалізації цієї моделі необхідно розвивати правову самосвідомість громадян, сприяти встановленню віри людей у можливість відстоювання власних прав і свобод, формувати правову державу.

Марксистська (соціалістична) модель

Дані теорії та моделі розглядають соціальну роботу як механізм можливих суспільних змін, які призведуть до загальної рівності та благополуччя.

В разі досить добре розвиненої економіки та сформованої соціальної сфери, дана модель може бути ефективною.

В цій моделі на перший план мають висуватися соціальний контроль та нагляд за правильністю розподілу ресурсів, або має функціонувати механізм соціального лікування, що дозволить виправляти помилки, допущені при розподілі.

Найбільш дієво така модель представлена у Скандинавських країнах, де система соціального захисту хоча і орієнтована на ринкові відносини, проте головною метою вбачає соціальну рівність (але не зрівнялівку!).

1.2. В основі психолого-орієнтованих моделей лежать теорії та методи різних напрямків психології.

Ці моделі дають змогу соціальному працівникові допомагати клієнтам формувати та використовувати свій **особистісний, внутрішній потенціал, власні ресурси**

Психодинамічна модель домінувала в професійній соціальній роботі за кордоном до 60-х років ХХ століття.

Фрейдизм був першою теорією, на основі якої більше 40 років тому професійно розроблялась модель практики соціальної роботи.

Відносини соціального працівника і клієнта в рамках даної моделі включають такі компоненти: *індивідуалізація клієнта; оцінка проблеми, що виникла; її діагностика; використання недирективної технології надання допомоги*

Дана модель досить ефективна *при індивідуальній роботі, при вирішенні особистісних проблем.*

Проте, глибокі та несприятливі соціально-економічні та морально-психологічні зміни в сучасному суспільстві зумовлюють потребу в цілеспрямованих, директивних методах надання допомоги клієнтам, що призвело до критики психодинамічної моделі практики соціальної роботи на даному етапі, не дивлячись на її класичний характер.

Означена модель використовується в практичній психології, а деякі її елементи і у соціальній роботі (особливо за кордоном).

Екзистенційна модель. В основу даної моделі покладений екзистенційний підхід, суть якого полягає в тому, що при аналізі поведінки клієнта необхідно брати до уваги те, *як він сприймає та інтерпретує світ, свої уявлення про оточення, як оцінює свій соціальний статус.*

В цій моделі велика увага приділяється розгляду специфіки відносин людини з її найближчим оточенням, а також оцінці нею власного життя та принципів існування.

Особливого значення дана модель набула у зв'язку з розглядом питань, що пов'язані з девіантною поведінкою (суїцид, правопорушення, соціальні групи ризику тощо).

Гуманістична модель. Одним із основних принципів даного підходу є прагнення соціальних працівників допомогти людині на основі самопізнання та розуміння значимості своєї особистості зрозуміти власні причини поведінки та характер впливу на оточуючих.

Даний підхід вимагає від соціального працівника вміння налагоджувати товариські стосунки з клієнтом, переконати його у відвертій зацікавленості до його проблем, позитивному ставленні до нього, треба уміти співпереживати та навчити людину розуміти себе.

Характерною рисою даної моделі є:

- **недирективний підхід** до вирішення проблем клієнта,
- спонукання його до самореалізації,
- підвищення самоповаги та впевненості у власних силах.

1.3. Комплексно-орієнтовані моделі соціальної роботи базуються на теоріях різноманітних гуманітарних наук: філософії, соціології, психології та ін.

Дана група моделей передбачає комплексний розгляд проблем клієнта, і завдяки використанню різногалузевих теорій і методів - їх системне розв'язання.

Для прикладу наведемо характеристики трьох таких моделей:

- **рольової,**
- **соціально-педагогічної,**
- **когнітивної**

Рольова модель. Згідно цієї моделі особистість розглядається в усій сукупності своїх соціальних ролей, функцій.

Рольова соціально-психологічна теорія, що лежить в основі даної практичної моделі передбачає, що люди будують свою поведінку у відповідності зі стереотипами, схемами, передбаченими під час — виконання тієї чи іншої ролі.

Соціальна роль – це поведінка, яку чекають від людини при виконанні нею своїх соціальних функцій.

Роль —студента передбачає відвідування занять, навчання, підготовку до семінарів тощо;

роль —батьків часто розуміють у вихованні дітей, підтриманні родинних стосунків і т.д.).

Які ще ролі грає людина протягом життя?

Знаючи стереотипи діяльності відповідно до актуальної ролі, можна здійснювати соціальне навчання, підготовку особистості до – виконання нею соціально бажаної ролі.

Отже, дана модель може використовуватися для навчання клієнтів, корекції їх поведінки, підвищення адаптивності.

Таке залучення до виконання ролей (сімейних, професійних, батьківських та ін.) обумовлює формування особистості та її поведінки.

Основними методами в рамках даної моделі є: психодрама, групова дискусія, рольова гра і т.д.

В межах цієї моделі важливими методами є засвоєння відомих прикладів поведінки, моделей спілкування людей, що відіграють різноманітні та схожі ролі.

Соціально-педагогічна модель. Основу даної моделі складають уявлення про **виховання** як частину процесу соціального становлення людини.

Виховання та навчання розглядається як цілеспрямований вплив на індивіда чи групу з метою вироблення у вихованців певних соціальних якостей.

В даній моделі поєднуються соціальний, педагогічний та психологічний підходи – комплексний характер моделі.

Основними методи в рамках даної моделі: бесіда, вправи, стимулювання, змагання, научіння, навчання, виховні заходи тощо.

Соціальний працівник здійснює педагогічні функції, **не залежно від віку клієнтів** з якими він працює.

Когнітивна модель.

Ця модель набула поширення та популярності з середини 80-х років, особливо при консультуванні.

При проведенні різного роду консультацій треба враховувати особливості мислення та сприйняття інформації різними групами клієнтів, мати уявлення про їх установки та упередження тощо.

Основними методами роботи в даній моделі є роз'яснення, тлумачення, навчання, інформування та ін.

Важливо при використанні даної моделі враховувати наступне:

- особливості протікання психічних процесів у людей різного віку та при захворюваннях;
- володіння досить повною та вичерпною інформацією,
- компетентність соціального працівника;
- наявність у фахівця комунікативних навичок (навичок інформування, вміння доступно пояснити тощо);
- фіксування реакції клієнта на отриману інформацію.

Тема 4. Актуальні проблеми соціальної політики в Україні

- 1. Україна як соціальна держава. Поняття «держава загального добробуту»**
- 2. Основні напрямки соціальної політики**
- 3. Методи аналізу соціальної політики держави**

1. Україна як соціальна держава. Поняття «держава загального добробуту»

Держава як головна соціальна інституція повинна спрямовувати свої зусилля:

- на реалізацію базових потреб суспільства у сфері культури, науки, освіти, охорони здоров'я та ін.;
- на забезпечення матеріальної життєдіяльності, інтеграцію соціальних груп і колективів, підтримку та збереження духовних цінностей тощо.

Як відомо, Україна стала на шлях побудови демократичного соціально орієнтованого суспільства.

Це визначено в Основному Законі державі - Конституції (ст.1): —**Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.**

Поняття — **«соціальна»** передбачає, що держава буде здійснювати соціальну політику, спрямовану на забезпечення потреб та інтересів усіх соціальних класів, прошарків, окремих груп та членів суспільства.

Стаття 3 Конституції України підтверджує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Отже, основними принципами соціальної держави є ***принципи соціальної справедливості та соціального партнерства***, котрі покликані забезпечувати інтеграційну роль держави у суспільстві.

Однак, останнім часом все більше науковців та політиків визнають необхідність руху України до нових перспектив, а саме – до стану держави загального добробуту.

Держава загального добробуту - держава, яка прагне забезпечити кожному громадянину гідні умови існування, соціальної захищеності, а в ідеалі – ***приблизно однакові для всіх стартові можливості реалізації життєвих цілей, розвитку особистості.***

Основні принципи держави соціального добробуту відображені у Загальній Декларації прав людини, Європейській Соціальній Хартії, конвенціях та документах:

- кожна людина повинна мати можливість заробляти на прожиття вільно обраною працею;
- всі працюючі мають право на справедливу винагороду, достатню для підтримки нормального рівня життя (власного і своїх сімей);
- всі працюючі та їхні утриманці мають право на соціальне забезпечення;
- кожна людина, яка немає достатніх засобів для існування, має право на соціальну і медичну допомогу;
- кожна людина інвалід має право на професійну підготовку, професійну та соціальну реадaptaцію, незалежно від причин і характеру інвалідності тощо.

2. Основні напрямки соціальної політики

Важливими завданнями соціальної політики держави в умовах становлення **ринкових відносин** є:

- поступове обмеження впливу чинників, які гальмують соціальний прогрес,
- посилення факторів соціального розвитку, зростання соціальної на економічної безпеки особи.

Особливостями сучасної соціальної політики повинні бути активність та дієвість.

Держава повинна підтримувати потенційно активних членів суспільства, шляхом сприяння їх соціально-економічній діяльності.

Тоді як пасивна соціальна політика базується на благодійництві та принципах утримування.

Основні напрямки **соціальної політики** в державі, що проголосила себе соціальною:

- Забезпечення розвитку народонаселення.
- Удосконалення трудових відносин.
- Реформування системи соціального забезпечення.
- Захист громадян як споживачів.
- Гуманітарна сфера.
- Регіональна соціальна політика.

На всіх рівнях та напрямках розвитку соціальної держави соціальної політика має забезпечувати реалізацію наступних функцій:

- Протидія тенденціям погіршення демографічної ситуації.
- Запобігання виникненню масової бідності населення, стримування процесу майнового розшарування на дуже бідних та дуже багатих.
- Мінімізація наслідків безробіття.
- Цілеспрямована допомога населенню, що перебуває у скрутному становищі.
- Здійснення додаткових заходів по відношенню до громадян, котрі перебувають у кризовому стані.

3. Методи аналізу соціальної політики держави

У міжнародній практиці до **соціальних стандартів рівня ЖИТТЯ** відносять:

1) тривалість життя від 25 (мінімальна) до 85 рр.

1) грамотність населення - 100%;

1) середня тривалість навчання - 15р.;

1) реальний ВВП на душу населення в купівельній спроможності до долара - від 200 (мін.) до 40 тис. (макс.);

1) сумарний коефіцієнт народжуваності (середня кіл-ть дітей, народжених жінкою у віці 20-45 рр.) - 2,14 - 2,15;

-
- 6) коефіцієнт старіння населення (частка населення, старшого за 65 р. у загальній чисельності населення) - 7%;
  - 7) співвідношення 10% найбагатших до 10%, найбідніших - 10:1;
  - 8) частка населення, яке проживає за межею бідності - 10%
  - 9) співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати - 1:3;
  - 10) мінімальний рівень погодинної заробітної плати - 3\$;
  - 11) рівень безробіття (з урахуванням прихованого) - 8-10%;
  - 12) кіл-ть правопорушень на 100 тис. населення - до 5 тис.;
  - 13) рівень депопуляції (кількість народжених до кількості померлих) - 50:50;
  - 14) кількість психічних патологій на 100 тис. населення - до 284 одиниць.

Перші чотири стандарти використовуються у світовій практиці ООН для розрахунку індексу людського розвитку країни.

Цей показник інтегрує три складові:

- **рівень життя**
- **освіту**
- **довголіття.**

Тому сам по собі він може вважатися соціальним стандартом. Інші показники від п'ятого до десятого застосовуються для аналізу і прогнозування соціально-політичної ситуації в країні.

4. Ефективність соціальної політики може бути оцінена з використанням наступних **підходів**:

1. Установити, наскільки реалізовані мета та завдання, сформульовані в документах, що визначають зміст соціальної політики чи її окремих напрямків.
2. Вимірювати ефективність реалізації соціальної політики за розміром соціальних видатків (пряма пропорційність).
3. Порівняння ефективності реалізації соціальної політики в різних соціальних структурах чи напрямках реалізації.
4. Порівняльний аналіз соціальної політики в різних державах. Здійснюється шляхом співставлення рівня наданої допомоги (отриманого прибутку, кількості та якості вирішення проблем, послуг тощо)

-
5. Соціальний експеримент – порівнюється соціальний стан (або стан вирішення проблеми) до і після впровадження соціальних програм.
  6. Суб'єктивний аналіз ефективності соціальної політики з боку отримувачів соціальних допомог, послуг тощо (вивчення суспільної думки з метою встановлення наскільки клієнти задоволені своїм становищем).
  7. Аналіз підвищення соціальної активності громадян в результаті реалізації соціальної політики. Це новий підхід – не просто вирішення проблем населення, але і спонукання членів суспільства для подолання соціальної проблематики.

Тема 5. Проблеми соціальної роботи в контексті системи соціального захисту

- 1. Поняття про соціальну безпеку громадян**
- 2. Соціальне обслуговування. Види соціальних послуг**

1. Поняття про соціальну безпеку громадян

Під **соціальною безпекою** розуміють «стан життєдіяльності людини в суспільстві, що характеризується стійкістю щодо впливу чинників, які загрожують падінням рівня та якості життя.

Близьким до поняття **«соціальна безпека»** є **«соціальна захищеність»** – «рівень (ступінь забезпеченості суспільством (державою) на випадок імовірних, але таких, що не підлягають передбаченню, життєвих неприємностей (хвороба, нещасний випадок, стихійне лихо тощо)»

На думку деяких науковців в умовах ринкової економіки працівника можуть захистити:

- 1) його досвід, професіоналізм, активна трудова діяльність;
- 2) власність, володарем якої він є;
- 3) державні гарантії та різноманітні види соціальної допомоги.

Основними об'єктами **соціальної безпеки** є:

- **особистість**, - її права та свободи,
- різні **соціально-демографічні групи** (з урахуванням їх особливостей),
- **суспільство** в цілому – його матеріальні та духовні цінності,
- сама **держава** – з її конституційним ладом, суверенітетом та територіальною цілісністю.

Соціальний захист розглядається у **широкому та вузькому** розумінні.

У вузькому розумінні соціальний захист - це сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час життєвих криз.

Захист співпадає з поняттям «соціальне забезпечення» - система допомоги, що має на меті підтримку рівня доходів.

У різних країнах до соціального забезпечення відносять: у США – пенсії за віком, у Великобританії – всю систему грошових допомог, у континентальній Європі – всі грошові допомоги, систему охорони здоров'я та систему соціального страхування.

.

У широкому розумінні соціальний захист – певні види колективного забезпечення, що мають на меті підтримку добробуту та людей і включають у себе, окрім допомоги у скрутних життєвих обставинах, також запровадження **превентивних механізмів**, спрямованих на те, щоб запобігти виникненню таких ситуацій.

Таким чином, у ***широкому розумінні соціальний захист*** включає в себе *соціальне страхування, соціальну допомогу та соціальні гарантії*

Метою соціального захисту є:

- забезпечення рівня життя непрацездатних громадян, не нижче від встановленого прожиткового мінімуму,
- попередження соціальної напруженості в суспільстві, яка може бути зумовлена майновою, расовою, культурною, релігійною чи соціальною нерівністю.

2. Соціальне обслуговування

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку та послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності.

Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг:

1. за місцем проживання особи (вдома);
1. у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
1. у реабілітаційних установах та закладах;
1. установах та закладах денного перебування;
1. в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
1. у територіальних центрах соціального обслуговування;
1. в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Види соціальних послуг

Відповідно до законодавства можуть надаватися такі види соціальних послуг:

соціально-побутові послуги - забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

психологічні послуги - надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

соціально-педагогічні послуги - виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

соціально-медичні послуги - консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

соціально-економічні послуги - задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання **натуральної чи грошової допомоги**, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

юридичні послуги:

- надання консультацій з питань чинного законодавства,
- здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах,
- сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо);

послуги з працевлаштування - пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями - комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

інформаційні послуги - надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань; поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг тощо;

інші соціальні послуги.

Тема 6. Проблеми становлення соціальних працівників в Україні

1. Професійні вимоги до соціального працівника та його особистісні якості

2. Професійні ролі соціальних працівників

Соціальний працівник – спеціаліст, діяльність якого спрямована на допомогу людині, сім'ї або групі осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, шляхом інформування, консультування, організації різних форм підтримки, надання послуг.

Професійні вимоги до соціального працівника

Показники професіоналізму особистості і діяльності соціального працівника:

- аналіз стану проблем клієнтів і результатів їхнього розв'язання;
- динаміка включення клієнта в різні види соціальної діяльності;
- результати включення дорослого населення в діяльність з поліпшення соціальних умов;
- оцінення соціально-психологічної ситуації в соціумі;
- рівень професійного росту соціального працівника як спеціаліста

1. Процесуальні показники:

використання сучасних методів, прийомів, технологій

2. Нормативно-етичні показники:

засвоєння соціальним працівником норм, стандартів, принципів, вміння на практиці дотримуватися еталонів професії на рівні майстерності

3. Показники професійного навчання:

прагнення до навчання, підвищення рівня кваліфікації, готовність вивчати фахові теоретичні й методичні аспекти, обмінюватися досвідом з колегами

4. Показники інноваційного характеру:

новаторство, індивідуальність, творчість у застосуванні різних методів і прийомів, які відповідають вимогам часу і конкретній ситуації

Особистісні якості соціального працівника:

- психофізіологічні характеристики, від яких залежать здібності до цього виду діяльності;
- психологічні якості, що характеризують соціального працівника як особистість;
- психолого-педагогічні якості, від яких залежить ефект особистої привабливості.

Духовно-моральними якостями соціального працівника мають бути:

- гуманізм, альтруїзм, доброта, чуйність, милосердя;
- порядність, чесність, безкорисливість;
- повага до клієнта, прийняття його таким, яким він є;
- толерантність і тактовність;
- почуття відповідальності, відвертість і конфіденційність;
- готовність до співробітництва та націленість на його позитивний результат тощо.

Неприпустимими для соціального працівника мають бути:

- байдужість, відсутність поваги до людей;
- грубість, дратівливість, нестриманість, агресивність, жорстокість;
- безвідповідальність, нечесність, бездуховність, аморальність;
- кар'єризм, формалізм, бюрократизм;
- цинізм, бридливість, користолюбство тощо.

Професійні ролі соціальних працівників

Роль можна визначити як **модель поведінки**, детерміновану фаховою культурою, або як робочу функцію, що передбачає застосування певного підходу, або як низку завдань, виконання яких очікують від працівників.

- Консультант
- Аніматор
- Менеджер
- Психотерапевт
- Експерт
- Адвокат
- Посередник
- Помічник

Ролі соціального працівника (за *В.Сидоровим*):

1. Практичні:

- фасилітатор та заохочувач;
- всі терапевтичні ролі (консультант, консультант-клініцист, терапевт групи, сім'ї);
- тренер/вчитель соціальних навичок

2. Посередницькі:

- керівник випадку;
- брокер соціальних послуг;
- захисник прав та інтересів клієнта (представництво)

3. Управлінські:

- консультант, експерт соціальних служб;
- координатор;
- керівник (супервізор)

4. Дослідницькі:

- розробник програм / напрямів роботи;
- дослідник, аналітик;
- представник інтересів громад

5. Сервісні:

- доглядач;
- вуличний працівник

6. Латентні (приховані):

- захисник наявного порядку; руйнівник наявного порядку;
- донор.

Функції та особистісні характеристики фахівців системи соціального захисту населення

- 1. Соціально-побутова функція*
- 2. Соціально-медична функція*
- 3. Соціально-психологічна та діагностична функція*
- 4. Соціально-педагогічна функція*
- 5. Консультативна та інформаційна функція*
- 6. Профілактична та прогностична функція*
- 7. Правозахисна функція (функція соціального захисту)*
- 8. Соціально-адаптаційна та реабілітаційна функція*
- 9. Організаційно-адміністративна та координуюча функція*

Питання для самостійного вивчення:

1. Основні напрямки вдосконалення та реформування соціальної сфери держави.
2. Принципи, функції та складові соціального захисту в державі
3. Соціальна допомога та соціальні послуги як складові соціального захисту населення
4. Історичний та міжнародний досвід організації соціального страхування
5. Особливості соціального страхування в Україні
6. Проблеми безробіття, шляхи їх вирішення в контексті соціальної роботи
7. Соціально-педагогічні аспекти соціальної роботи
8. Зміст функцій та особистісних характеристик фахівців системи соціального захисту населення

Дякую!

1. Сучасні підходи до визначення поняття «соціальна робота».

Соціальна робота в Україні

1. Визначення поняття «соціальна робота».
2. Аналіз основних понять соціальної роботи.
3. Особливості соціальної роботи в Україні.

2. Актуальність проблем соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства

1. Найбільш актуальні соціальні проблеми Українського суспільства
2. Категорія змін в аспекті соціальної роботи
3. Критерії класифікації змін.
4. Об'єкти соціальної роботи
5. Суб'єкти соціальної роботи

3. Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи

1. Основні функції та типи соціальних моделей.
2. Соціолого-орієнтовані моделі;
3. Психологоорієнтовані моделі;
4. Комплексні теорії та моделі.

4. Актуальні проблеми соціальної політики в Україні **Україна як соціальна держава. Поняття «держава загального добробуту»**

1. Основні напрямки соціальної політики
2. Методи аналізу соціальної політики держави
3. Підходи до виміру ефективності соціальної політики у державі

5. Проблеми соціальної роботи в контексті системи соціального захисту

1. Поняття про соціальну безпеку громадян
2. Соціальне обслуговування
3. Види соціальних послуг

6. Проблеми становлення соціальних працівників в Україні

1. Професійні вимоги до соціального працівника та його особистісні якості
2. Професійні ролі соціальних працівників